

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
НА ФИЛОЗОФСКИОТ ФАКУЛТЕТ НА УНИВЕРЗИТЕТОТ ВО СКОПЈЕ
Историско-филолошки оддел
Книга 4 (1951), № 5
ANNUAIRE
DE LA FACULTÉ DE PHILOSOPHIE DE L'UNIVERSITÉ DE SKOPJE
Section historico-philologique
Tome 4 (1951), № 5

Љ. Лапе

СНАБДУВАЊЕ НА ОХРИДСКИТЕ
РЕВОЛУЦИОНЕРИ СО ОРУЖЈЕ
ДО ИЛИНДЕНСКОТО ВОСТАНИЕ

Lj. Lape

FOURNITURE D'ARMES AUX
RÉVOLUTIONNAIRES D'OHRID AVANT
L'INSURRECTION D'ILINDEN

Скопје — Skopje
1951

На мојој рано загинај другар

РАМПО И. ЛЕВКОВ

бесстрашен борец за слобода на македонскиот народ

Љ. ЛАПЕ

Љ. ЛАПЕ

СНАБДУВАЊЕ НА ОХРИДСКИТЕ РЕВОЛУЦИОНЕРИ СО ОРУЖЈЕ ДО ИЛИНДЕНСКОТО ВОСТАНИЕ

Периодот од формирањето на Внатрешната македонска револуционерна организација до денот кога таа почна да се оспособува како бојна и вооружана сила е неверојатно кус. Основната причина за оваа појава лежи секако во назрејаните општествено-економски услови што го предизвикаа создавањето на Револуционерната организација и што ја натераа, туку речи, уште во почетокот да почне да ги оспособува своите членови за вооружени акции.

Започнатиот процес на распаѓање на турскиот феудализам нарочно се беше засилил од втората половина на XIX век. Сè посиленото навлегување на европскиот капитализам; сè поголемото трупане на селаните во градовите на Македонија и како резултат на тоа растење на македонските градови; отворањето на нови и модерни патишта, железници и телефоно-поштенски линии и станици што ја олеснуваа трговијата и поцврстото поврзување на градовите; сè позасиленото отворање на училишта, гимназии и учителски школи низ Македонија во кои се оспособуваа со стотици нови интелектуалци за да се прснат по македонските градови и села како носители на модерните познанија што ги бараше катадневниот живот; со еден збор речено: стопанското јакнење и културното просветување на новите општествени снаги во лицето на сè побројните трговци, занаетчиини, слободни селани и интелектуалци ги создадоа оние општествени фактори кои се готвеа да ги извршат и промените на старите општествени односи што ги наложуваше самиот економски развиток.

Од друга страна, засилената експлоатација и грабачки над работните маси од градот и селото во тоа исто време; рушветчилакот на распашаната и расипаната турска администрација; наголеменото и неконтролираното лихварство на турската спаиско-беговска и со неа поврзана македонска чорбациска група; нечовечната цензура над целокупниот културно-просветен и општествен живот на македонските маси; малтретирањето на кое беше изложен секој човек и на

последниот полјак во турскиот разбоздисан државен апарат и, најодзади, но не и по важност на последно место, појавата на разбојничките банди кои му нанесуваа огромни загуби на стопанството и трговијата, кои го правеа и самиот гол живот на луѓето несигурен, сето тоа ја предизвика неодложната потреба од посигање за оружје и превземање вооружени акции што требаше да го искорнат ова зло од корен. „Секој вика пушка, пушка и пак пушка. Пригответе ни оружје, барем 500 пушки, дотерајте ги до бугарскиот Ветрен (планинско гранично место во царевоселска околина б. м.) до куќата на Петрета П. Димитров и ние сами ќе си ги внесеме. Надежта дека ќе не снабдите со оружје е силна и чекаме одговор веднаш штом ќе го земете ова писмо.“¹⁾ Со овие зборови е изразен силниот повик за наоружување на народните маси на кое му даде место Гоце Делчев во едно од своите први писма испратени од Штип 1895 год. во Кустендил до претседателот на тамошното Македонско друштво.

Другиот идеолог и раководител на Македонската револуционерна организација Горче Петров, расправајќи во својата необјавена работа за Гоцета Делчев дека „идејничеството во Организацијата било многу слабо застапено тврди оти тие биле пред сè и сè работници во областа на практичната активност“ заради тоа што суровата стварност ги терала да ги навртат мислите кон главната цел: насилното урнување на турската управа преку организиран отпор. Оваа мисла наоѓа поткрепа и во фактот што првите нелегални хектографирани весници на Внатрешната македонска револуционерна организација: „Востаник“, издаван од Дамета Груев во Солун, 1894 год. и „На оружје“, издаван од Горчето Петров во Битола истата година, јасно зборуваат што цел има организацијата и со какви средства треба и може да ја постигне таа цел.

Карактеристично е дека уште при првите чекори на Револуционерната организација во главите на незините раководители се јавува мислата за изучување и оспособување во ракувањето со бомби и динамит на незините членови. „Бомбацилакот“, како ја одбележува оваа појава Горче Петров, ги запалувал главите на нашите први раководители. Пере Тошев сонувал да го изучи во Европа овој занает, а пак Даме Груев бил испратен од страна на ЦК во Белгија за да го изучи мајсторлакот во борбите со динамит²⁾ Сè до Илинденското востание овој род на оружје и неговата фабрикација од наши луѓе ќе ја занимава Револуционерната

¹⁾ Писмата на Гоце Делчев. Ги собрал и редактирал Љ. Лапе, Скопје, 1951, стр. 14.

²⁾ Спомени на Г. Петров. Скопје, 1950, стр. 39.

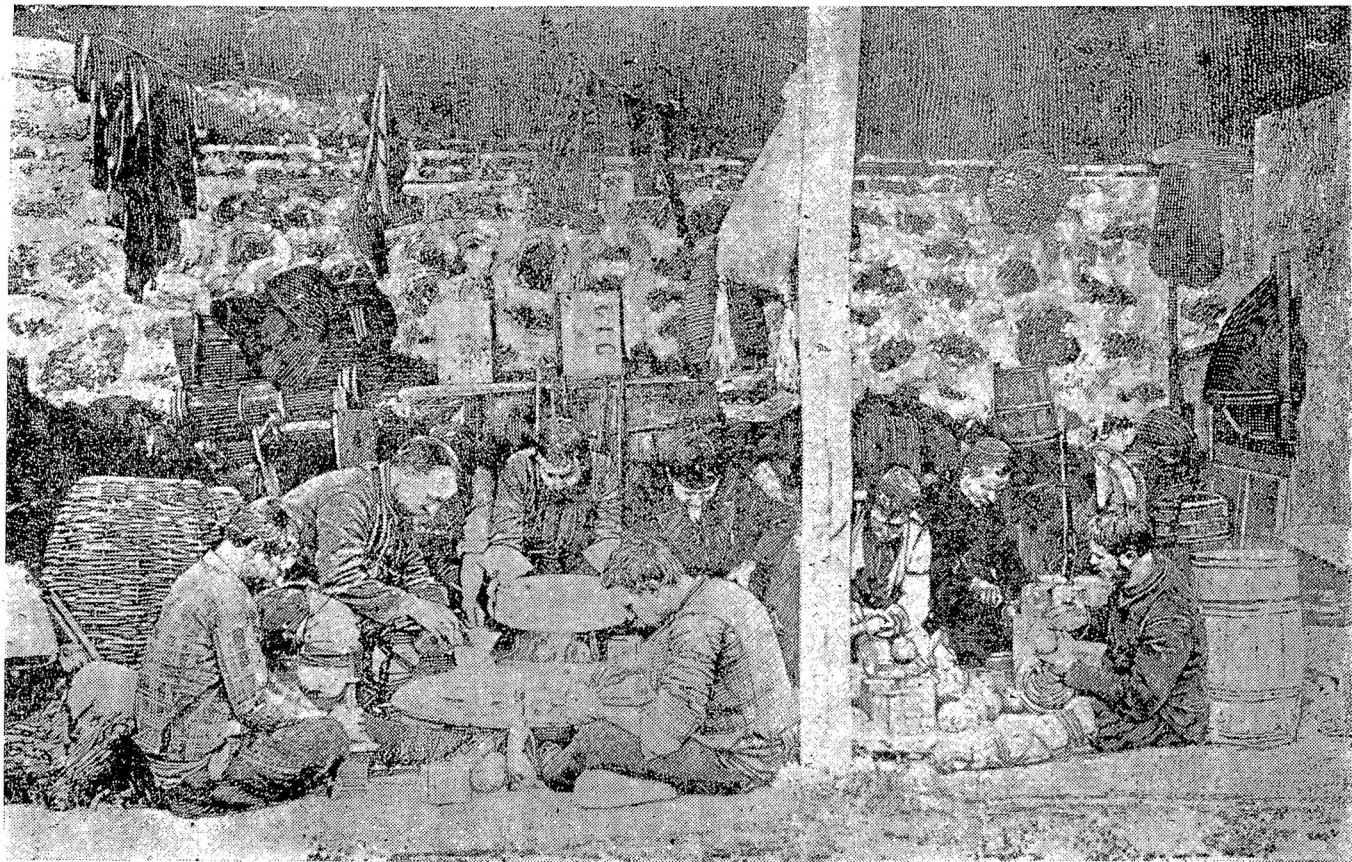
организација која ќе успее да формира свои тајни бомбодларници не само надвор од територијата на Македонија (во Софија и Саблер, Кустендилско) туку и внатре во самата Македонија на неколку места: во с. Дедино (Радовишко), с. Смрдеш (Костурско), еден неуспешен опит во с. Саракиново (Воденско) и една подземна работилница во град Битола, чија снимка ја има направено веројатно Анастас Лозанчев, судејќи по иницијалите објавени во списанието „Македонија“.³⁾ Георги Траичев расправа дека и во Прилеп „се замисли фабрикувањето на бомби во самиот град. За таа цел стаса од Кустендил техникот Горанов. Пригответи печка, кокс и железо во куката на Андона Стамболчиев каде Хр. Неделков, Палавранов, Ат. Иванов и домаќинот многу безсони ноќи преминуваа“^{3а)}. Има разлози да се мисли дека и по други места имало вакви работилници или барем специјалисти но поради природата на самата опасна работа уште засега останале местата во тајна.

Поважен род оружје и, туку речи, и најглавен род оружје што ѝ требаше на Организацијата, беше пушката. Шест извори постоеја од каде Организацијата ги набавуваше пушките: 1. од теренот каде што беше самата раширена и од соседните до него области но во рамките на европскиот дел од Турција; 2. надвор од турската империја и тоа: во Бугарија, Грција, Србија, Австрија и Романија. За опитите за доставка на оружје од Белгија, Франција, Швајцарија и Англија засега немаме сигурни податоци.

По време и по значење како и по последиците што настанаа од снабдувањето со оружје држи прво место изворот од Бугарија. Како држава територијално најблиска до Македонија и со полно емигранти Македонци заминати на печалба повеќе одколку во другите соседни држави; како место каде што Организацијата баш поради тие причини имаше и свое задгранично представништво во лицето на своите два највидни раководители: Гоце Делчев и Горче Петров, бугарскиот терен претставуваше првокласен извор за користење при снабдувањето на Организацијата со оружје. Затоа и раководството почна најрано да бара пат за да ја наоружа Организацијата отаде. Прв што се зафати со оваа работа и што пројави неверојатна творечка иницијатива во отворање канали и осигурување средства за пренесување на оружјето беше Гоце Делчев. За наша среќа баш од тој период на усилена работа постои првокласен изворен материјал, 44 оригинални писма на Гоцета Делчев, со поголемиот

³⁾ Списание „Македонија“. Уреждатъ М. Грашевъ и М. Копановъ. Софија, год. I, кн. VI, стр. 24.

^{3а)} Г. Траичевъ, Гр. Прилѣпъ. Софија, 1925, стр. 228

Една подземна работилница во град Битола

број од кои располага нашата Народна библиотека во Скопје. Од нив се гледаат големите грижи и неуморната активност на Гоцета и неговите помошници во врска со префрлањето оружје од Бугарија преку турската граница во Македонија. Ние нема на ова место да ги разгледуваме тие писма, нити пак да ги сумираме постигнатите резултати од таа активност на Гоцета зошто тоа ги натфрла рамките на прашањето што ќе го третираме. Ќе констатираме само дека пренесуваните пушки биле, поради пренаоружувањето на бугарската армија со помодерно оружје, исфрлени од употреба и продадени на трговците Македонци што живееле во Бугарија, браќа Иванови, кои му отстапиле на Гоцета околу 4140 парчиња но без фишеци. Сите преговори и настојувања на Гоцета и Горчета кај трговците и дури кај министрите на бугарската буржоаска влада за да дојдат до фишеци, односно до најнеопходниот и практично по имањето пушки најважниот дел од наоружувањето, останале без резултати. Горче Петров расправа во своите спомени дека министерот Иванов од тогашната бугарска влада му рекол: „Не сме будали да ви даваме фишеци; така силата си ја држиме в раце, инаку ќе се одвратите од нас“.⁴⁾ И како резултат на оваа и други слични постапки на бугарската влада се зародува кај Гоцета и Горчета идејата за самонаоружување со свои пари и средства, се затврдува мислата за секакво одбегнување од врски со званични фактори што легна и во основата на самата Организација и во оваа област на работа, т. е. самостојност во акциите и надеж само на себе си. Ќе треба да спомниме дека најголемиот дел од овие пушки пред да бидат практично употребени за целта за која се готвеа, паднаа во турски раце по повод прочуената Виничка афера од ноември 1897 год. кога беше откриен главниот организационен склад во Веница со оружје и пушките конфискувани од турските власти.

Би било погрешно да се мисли дека през ова време, до Виничката афера, не се правеле опити за да се побара и друг извор за снабдување со оружје. Макар да ни се податоците за тоа многу скудни поради длабоко нелегалниот и опасниот карактер на самата работа, се пак, два три податка зборуваат за тоа дека во ова време се прават обиди од страна на Гоцета и Горчета да се доберат до оружје и од Србија. Во едно шифрирано писмо на Гоцета од 9.-III-1897 год. пишано до Никола Зографски во Кустендил, Гоце смета дека би било добро да замине во Србија.⁵⁾ Уште појасен е во тој поглед Горче кога кажува дека Темелко Станков, стар комита од Башино Село, Велешко, „бил на два

⁴⁾ Спомени на Г. Петров, стр. 56.

⁵⁾ Писмата на Г. Делчев, стр. 19.

пати испраќан со чета во Србија по еден голем келепир“ што му бил божем в раце. „Едниот пат со Делчева залуду го тепаа патот до Врањско а вториот пат со Михаила Попето се вратија од српската граница“. ⁶⁾ Натаму одел и прилепскиот револуционер Харалампиа Пешков преоблечен како трговец за да ја снабдува прилепската револуционерна околина со оружје но, фатен, бил вратен назад.⁷⁾ На таа страна и кочанските револуционери кога им иделе кирациите Стоилко од Бојановското Ново Село и Ристо Црвенцијата по ориз во Кочани им порачувале да им донесат револвери од Србија, по кажувањето на стариот трговец Тодор Наков хаџи Богатинов. А. Стефанов во својте спомени од Демир-Хисарско тврди дека од Србите земале „кокинки“ пушки со еден фишек кои биле многу добри.^{7а)} Но од материјалите со кои до сега располагаме не може да се види дека во по големи количини било префрлано оружје од Србија во Македонија. Најодзади, исправајќи за своето заминување од Софија за Гевгелиско со голем товар на 10. I. 1902 година Сава Михаилов спомнува дека товарот се состоел од „динамит и пушки — српски маузерки и берданки купени по 28—30 лева“ не кажувајќи од кого и од каде.^{7б)}

Во барањето оружје Организацијата отишла уште подалеку од Бугарија и Србија, дури во Австро-Унгарија. За таа цел патувал Борис Сарафов преку Виена до Штајер каде оставил свој човек што ги примал пушките една по една и подоцна ги префрлил од Австрија во Бугарија под формата на модар камен за државните ловџа. Купените пушки од Австрија било манлихерки и повеќото од нив им биле на располагање на врховистите по нивните складови покрај турската граница према Македонија а сосем мал дел од нив се префрлил и во Македонија за потребите на Организацијата.⁸⁾

Минимална количина пушки се префрлени од Романија во Македонија.

Најмногу пушки се донесоа од Грција. Грчко-турската војна од 1897 год., покрај другото, им даде на Турците и Албанците голем плен во пушки што овие контрабанда ги продаваа на заинтересираните членови на Македонската ре-

⁶⁾ Г. Петровъ, Прѣзъ Вардара. Сп. „Културно единство“ год. I, кн. 3—4.

⁷⁾ А. Ивановъ, Х. Пешковъ. Сп. „Македонска Зора“, год. II, кн. 3, стр. 7-8.

^{7а)} А. Стефановъ Револуционната дейностъ въ Демирхисаръ (Битолско). София 1931, стр. 12.

^{7б)} Спомени на Јане Сандански, Сава Михајлов и др. Скопје 1951, стр. 52

⁸⁾ Б. Сарафовъ, Спомени. София, 1927, стр. 57

волуционерна организација. И токмо тогаш кога најрано снабдевените краишта на Организацијата во Источна Македонија го губеа своето оружје поради Виничката афера, на другијот крај на Македонија, во Битолскиот револуционерен округ, се отвораа нови можности за снабдување на Организацијата со оружје која овој пат умееше да го запази за определените цели. Идејата на Гоцета Делчев и Горчета Петров за самооружување беше фатила најдлабоки корења во Битолскиот револуционерен округ што представуваше еден од најстегнатите во организационен поглед и најсамоиницијативен по прашањето на снабдување со оружје. Уште дури не беше заминал како задграничен претставник на ЦК во Бугарија, Горче Петров кажува дека во Битола тој ја дал идејата за купување на револвери; дека желбата за нив се јавила неосетно туку речи кај сите членови на Организацијата за да носат револвери и ками како белег на револуционерство. Затоа почнале да купуваат најмногу во Солун па и во самата Битола.⁹⁾ Паралелно со револверите почнале да купуваат и пушки. Првите купени пушки биле „мартини“ од месна направа — тетовски и дебарски. „Широката народна маса бараше видлив израз на апстрактната идеја — пушки. Селаните чувствуваа потреба да имаат пушки за да може нешто да се прави кога притреба. Првиот стремеж беше купените пушки да му се дадат на располагање на комитетот; се чуваа кај подобрите работници, се даваа по потреба и се прибираа. Криењето и пренесувањето на оружје стана ново средство за охрабрување: луѓето се соживуваа со оваа нова задача“,¹⁰⁾ раскажува Горче Петров во своите спомени. Навраќајќи се во друга една прилика на оваа тема, Горче Петров тврди дека идејата за самонаоружување во Битолско и Солунско послужила како лост за подигнување верата на населението во неговите сопствени сили.¹¹⁾ Истото ова го потврдува долгогодишниот раководител на Битолскиот револуционерен округ Анастас Лозанчев во своите необјавени спомени, кажувајќи дека снабдувањето со оружје на Битолскиот револуционерен округ се вршело од Грција со грчки пушки „гра“, ретко и понекоја друга, од Албанија со мартини и бердани, од Тетовско со мартини од месна направа и во многу помал процент и од Бугарија. Од Грција пушките ги пренесувале Турци, Албанци, Грци а најчесто наши Македонци што работеле во Грција. Такви работници имало од Костурско

⁹⁾ Спомени на Г. Петров, стр. 23

¹⁰⁾ Спомени на Г. Петров, стр. 24

¹¹⁾ Г. Петровъ, Прѣзъ Вардара. Сп. „Културно единство“, год. I, кн. 3—4.

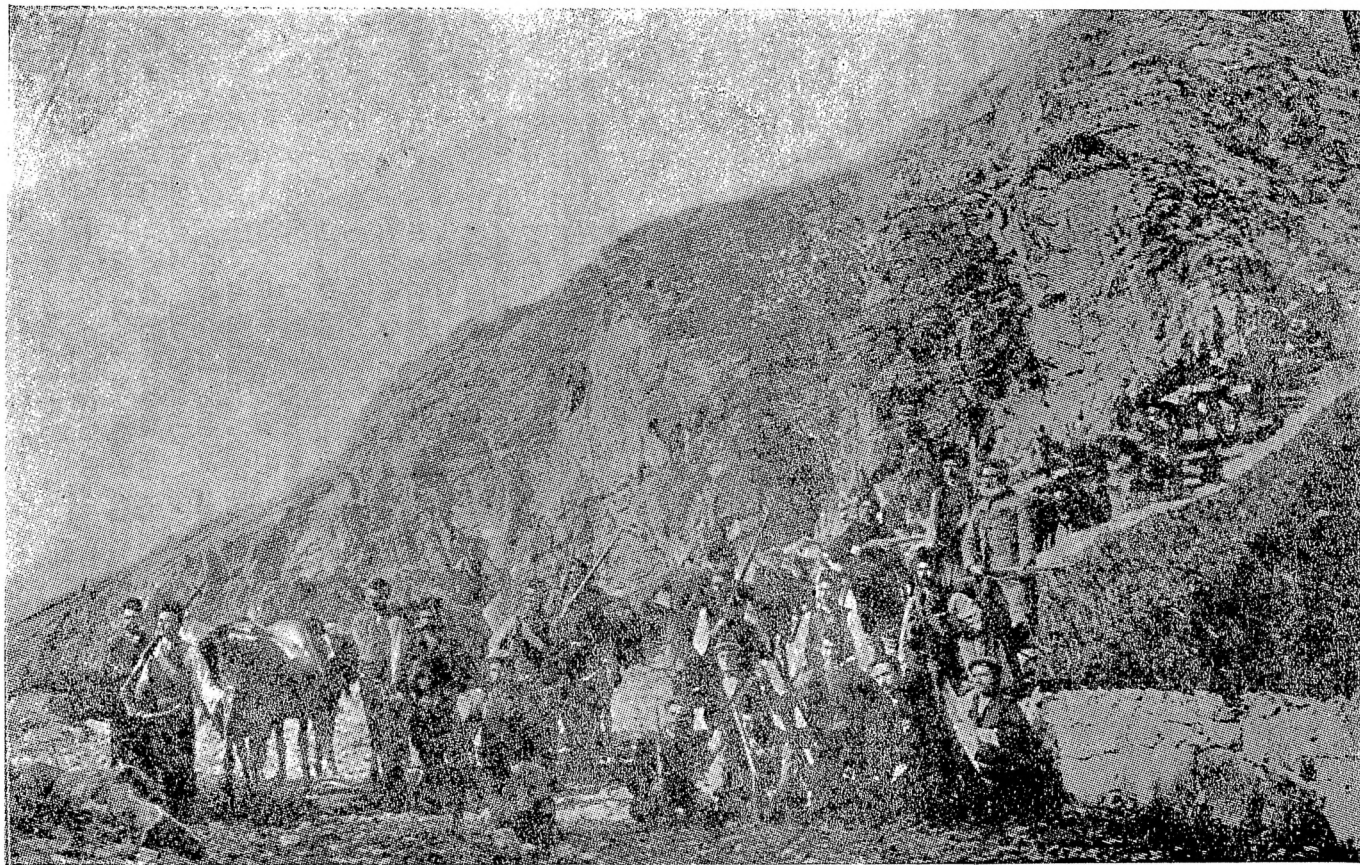
како каменоделци, сидари, бичкиици од селата Цапари, Гавато, Српци, Облаково, Рамна, Лера, Боица и други како кумурци во Грција или во граничните места на Турција со Грција како што било градчето Катерино. Од Тетовско и од Албанија пренесувачите биле повеќето Албанци. Многу пушки се пренеле во последните месеци пред Илинденското востание. Во тие месеци ноќта и планините биле од Организацијата, четите и контрабандистите а денот и царските кадиња од аскерот и власта. Цели каравани натоварени со оружје и друга спрема ја крстосувале турската држава. Многу ретки биле случаевите да пропаѓа оружјето. Еднаш, поради грешките на Албанците пренесувачи на оружје, биле фатени шест товари оружје но потфрлени на маки тие не издале никого и ништо.¹²

За ова ни расправа и Хр. Силјанов во својата малечка брошурка за Васил Чекаларов. Констатирајќи ги големите опасности и ризици Силјанов тврди дека на групи костурчаните и леринчаните „се креваа од куќите преминуваа планини и реки неколку ноќи под ред, прескакнуваа една непријателска граница за да влезат во друга не помалку опасна и купуваа од Тесалија пушки и фишеци. Пренесувањето на купената стока“ продолжува Силјанов, „беше таков подвиг каков само луѓе во чии гради гори светол огон но возвишен идеал би можеле да го извршат. Одделните групи од по неколку души секој еден ден од кога се натоваруваа со по две до три пушки, соодветен број фишеци и леб за неколку дена, го фаќаа назад долгиот пат, ја преминуваа ноќе границата, ја прегазуваа Бистрица и другите реки и се враќаа назад во своите села капнати од умора и маки, но среќни со својот скапоцен товар. Едни од овие пилигрими паѓаа понекогаш во рацете на грчките власти и гниеја по тесалиските зандани, други пак ја плаќа својата дрскост со несреќите што ги стигнуваа по патот: на пример Бистрица при надотекувањето ги привлекувала во бујните води благородните контрабандисти. Со овие пушки, набавени при вакви надчовечки усилби, херојските корстурчани напишаа цела епопеја во 1903 год. За овие паметни походи на пушки е сврзано и името на Чекаларова.“¹³ При отворање на канали за Грција, неуморни грижи посветија не само Васил Чекаларов туку и Манол Розов, Лазар Киселинчев за кое нешто опширно расправа П. Кљајашев во своите спомени.¹⁴ Работата околу пренесувањето на оружје и оружа-

¹² А. Лозанчев ѓ, На спомѣните на Л. Милетиѓ поправки (во ракопис) стр. 21—22

¹³ Хр. Сиљановѓ, Василѓ Чекаларовѓ. Софија, 1913, стр. 13—19

¹⁴ П. Кљајшевѓ, Освободителни борби на Костурско. Софија, 1925, стр. 34 и 37

Пренесување на оружје за Солунскиот револуционерен округ

ни материјали во Македонија се искажувала со еден збор: „преноска“.

Истовремено со купувањето на оружје во Битолскиот револуционерен округ се купуваа со оки празни килиња што се полнеја со олово изливено во калапи од наши мајстори специјализирани во таа работа. Туку речи сите реони на Битолскиот револуционерен округ си имаа свои резерви од килиња, олово и „машинки“ за тоа. Дури и самите селани се извежбале во оваа работа та „фабрикувањето“ на фишеците за пушки „Гра“ и берданки било толку добро осигурано да во време на Илинденското востание не се осетил недоимок од нив.

Многу важно е да се подвлече дека овој дух на самоиницијатива бил потспотнат и насаден директно во раководството на Битолскиот револуционерен округ од Гоцета Делчев. Гоцевото врвење низ Битола есента 1901 год. се одбележило воопшто со голем подем во организациската работа. Освен средувањето на раководните легални и нелегални тела, поправањето на некои неуредности во нив, засилено се почнало доставувањето на оружје и материјали. „И чудно нешто!“ извикува А. Лозанчев во своите спомени, „сите ги послушавме Гоцевите напатствија како за набавка на пушки и материјали, така и за целата подготовка на округот воопшто“.¹⁵

Далеку би не одвлекло набројувањето на патиштата, плановите, начините и луѓето што ја вршеле оваа работа на снабдување со оружје на целиот Битолски округ. Ние немаме и намера да го правиме тоа зашто тоа преставува посебна, многу светла страница од Внатрешната македонска револуционерна организација која заслужува да се испита и обработи во одделна студија. Ние овде ќе се задржиме само на Охридско, кое што имавме можност да го проучавме през јули месец 1950 год. при колективното научно испитување што го вршеа група професори и студенти на Филозофскиот факултет во Скопје.

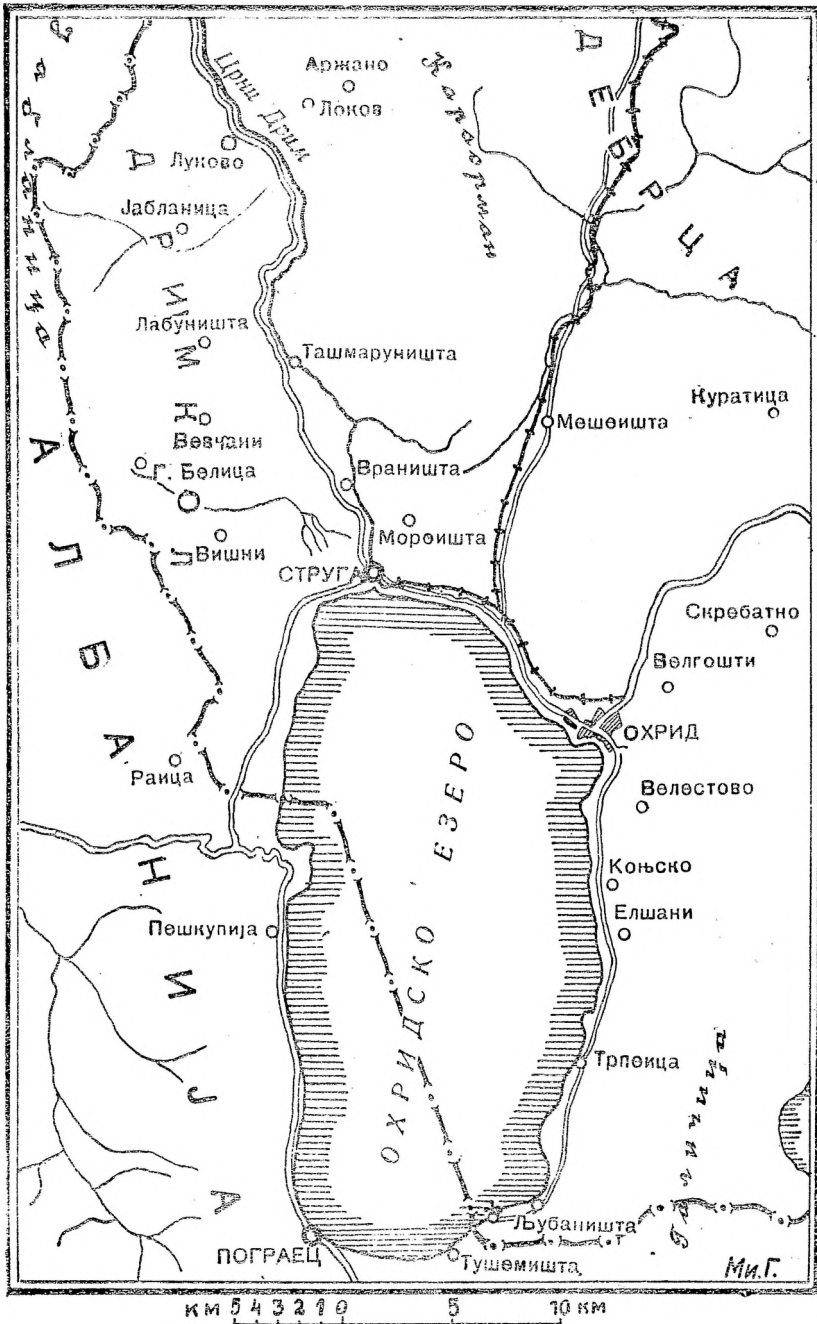
Охридската револуционерна околија беше една од најголемите во Битолскиот револуционерен округ. Од југ таа се граничеше со бреговите на Охридското Езеро, од исток со планините Галичица и Бигла, на север допираше до преодот кон Кичевско: Пресека и Караорман, го префрлаше кај Локов Црниот Дрим и на левата страна од Дрим допираше до селото Луково, на запад граничеше со планината Јабланица (види ја картата!) Значи во составот на Охридската револуционерна околија влегувало Охридско, во тесната смисла на зборот, Горна и Долна Дебарца, Малесијата,

¹⁵) А. Лозанчев, Спомени (во ракопис) стр. 11.

Струшко и Дримколот. Оваа територија ја раководел око-
лискиот револуционерен комитет чије седиште беше во
Охрид.

Првите основи на револуционерната организација во
оваа околија ги постави Даме Груев во 1894 год. кога го
изврши познатото организационо патување од Штип преку
Неготино, Кавадарци, Прилеп, Битола, Ресен, Охрид, Струга,
формирајќи насекаде револуционерни комитети.¹⁶⁾ Овој факт
е секако од големо значење зошто првото охридско рако-
водство уште од денот на формирањето имаше можност да
чуе директно од устата на Груева, еден од првите луѓе на Ор-
ганизацијата, напатствија за својата работа. Макар да се нао-
ѓаше во директен допир со албанското и турското население
како гранична околија, охридското раководство умело се
снајде да ја исползува таа своја специфична положба. Др-
жејќи се за основните принципи на Организацијата и пра-
вилно толкувајќи ги незините основни поставки по праша-
њето на членувањето, охридското раководство ја управи
својата активност во прибирање на членови не само Маке-
донци туку и Албанци, Турци и Власи. И имаше успех во
таа работа. За ова нарочно припомогна и едногодишното
работење на социјалистот револуционер и голем другар на
Гоцета Делчев, Никола Петров Русински кој го пренесе се-
то свое идеолошко гледање и организационен опит на те-
ренот во целата околија која ја крстосуваше како војвода-
организатор и раководител со охридската чета. Нам не ни
се до детаљи познати првите стапки на Организацијата во
Охридско се до идењето на Никола Петров Русински.
Краткиот преглед што ни го остави А. Кеќкаров туку речи
почнува со 1901 год. кога тој се вратил во Охрид и влегол
во околискиот комитет на Организацијата во која веќе се
наоѓал еден од највидните револуционери на Охридско,
Христо Узунов. Многу важен е секако од овој период ак-
тот на формирањето првата организациска чета на 23. јуни
1901 год. извршен доста свечано во манастирот „Св. Петка“,
во присаството на тогашното охридско раководство на
чело со Хр. Узунов. Не е без интерес да се подвлече дека
на овој нелегален акт кога се тураа војничките основи на
охридската околиска организација присаствуваа и пет жени
меѓу кои и мајката на Христо Узунов, неразделна сопатница
и соработничка во револуционерната работа на својот син.
За привремен раководител на првата охридска чета соста-
вена од пет души беше назначен прилепчанецот Тале Гора-
нов. Меѓу другите задачи што ги имаше оваа прва чета бе-
ше и задатокот да отвори канал за снабдување на Охрид-

¹⁶⁾ Даме Груевъ, Спомени. София, 1927, стр. 12—13

Карта на охридската револуционерна околија

ско со оружје. Во објавената литература за организациските работи во Охридско, нигде не се наоѓа писмена трага дека имало снабдување со оружје порано од 1900-та година. Но извесни знаци зборуваат за тоа дека на целото широко пространство од охридската револуционерна околица имало места каде се купувале пушки и порано од 1900-та година. За тоа зборуваат и уште живите сведоци што се занимавале со таа работа како што е пушкарот Милан Гагов од Струга кој бил покрстен во 1897 год. и почнал да купува пушки во 1898 год.; потоа Секула Ристоски од с. Коњско што почнал да пренесува оружје исто така од 1898 год. и скоро починатиот чунар Јанко Димитров, кој во една своја молба тврди дека пренесувал оружје од 1898 год. Но сигурно е дека Организацијата во Охридско посериозно го поставила снабдувањето на околицата со оружје на дневен ред од 1901 год. Во август 1901 год. Тале Горанов соопштил дека отворил канал за префрлање на оружје од Албанија. За таа цел охридското раководство му испратило 50 турски лири. Изгледа дека Тале не успеал да ги пренесе спомнатите пушки и, поради тој неуспех, како и поради некои пројавени слабости, бил сменет од војводството на четата и заменет со Никола Петров Русински на 20-X-1901 год.¹⁷

Идењето за војвода на Никола Петров Русински изиграло пресудна улога во наоружувањето на Охридско. Никола Петров Русински доста време стажувал кај Гоцета Делчев во неговата огромна работа околу пренесувањето на оружје, создавање канали и специјални работилници за поправање на истото. Оттука, насобраниот опит на Гоцета преку Никола Петров се пренесува и во Охридско кое, по едно време, станува и извор за оружје и на другите соседни околии: ресенска и демирхисарска со Крушово заедно. Но не е само тоа. До појавата на четата што ја водеше Никола Петров Русински „селата биле обирани, облагани со големи даноци од разни албански и турски професионални разбојници. Слични даноци достигнувале на село од 100.000 до 200.000 гроша. Многу селани биле немилосрдно убивани по улиците, во чаршијата и по селата. Патот Охрид-Ресен, планината Петрино и џадето преку Буково за Ресен биле оросувани со многу невина крв. Разбојниците Шаинче, Таир Толо, Биљал Баланца, Карабаџак, Беџет беј и многу други биле страшилишта за целото население. Со појавувањето на четите во Охридско многу разбојници, полиција и нивни калаузи биле истепани а други доброволно се прибрале во своите склоништа . . . За секое убиство и злоупотреба . . . четите одвраќале. Воопшто тактиката на

¹⁷) А. Кеџаровъ, Четническото движение въ Охридско. Сп. „Ил. Илинденъ“ бр. 72 стр. 10.

охридското револуционерно раководство беше да го ка-ли населението во самоодбрана, да ги бојкотува турските судови и, доколку беше возможно, да не го плаќа дури законскиот данок на турската власт. . . . Со бојните сили, кои по време стигнаа до 105 јавни четници и околу 3000 тајни селски и градски четници, охридскиот реон беше во полната смисла на зборот држава во држава¹⁸⁾ Првата задача на новодојдениот од прилепска околија Николе Петров Русински беше да го снабде Охридско со пушки. Тој ја исполни оваа задача сјајно. Благодареејќи на своите пошироки прогресивни разбирања тој вовлече во Организацијата луѓе од разни народности, ги исползува нивните снаги во наоружувањето на Организацијата и осигури, дури беше тој таму, чврста соработка на теренот меѓу Македонци и доверени на Организацијата Албанци, Власи и Турци. Од Тушемиште, најблиското село до Подградец, тој направи пристаништа на Организацијата за доставување војнички материјал од Грција: пушки, фишеци, килиња и барут. Во селото Пешкупија Русински го спечалил меѓу Тоските младинецот Стефан Јанкула кој играл многу важна улога во пренесувањето на оружје. Стефан Јанкула се префрлал преку грчко-турската граница на контрабанден начин со своја чета во Грција, купувал оружје оттаму и го носел во Подградец за Охридската организација. Во село Вишни Русински организирал луѓе од три народности: Македонци, Власи и Албанци преку кои го отворил оружениот канал од Елбасан до Горна Белица и преку Вевчани до Таш Моруншта. По елбасанскиот канал носеле оружје кирациите Симон Мојсоски од Струга и галичаните Владо Христоски и Христо Димитровски. Биле вовлечени и лабуништаните Турци кои по канал одеа во Корча и оттаму носеле пушки, фишеци, празни килиња, капсули и барут за Струга. За Струга иде-ло оружје и преку Рајца (село во Албанија). По кажувањето на Кипро Илиевски во неговата необјавена автобиографија, за Малесијата пушки се набавувале преку Муслиманите Тафо Османов од село Мислодежда и Рамадан од село Боговица кој бил тогаш онбашија во село Локов. Невозможно е да се пофаќаат сите конци на патиштата низ кои што ден-е ноќе се носеше оружјето, барутот и фишеците кон Подградец, Тушемишта, Вишни, Струга и др. места. Секако подградечкиот канал беше најдобро снабдуван со грчки пушки „Гра“ и со стотини илјади фишеци и килиња. Исто така „Струга беше важен центар за купување и пренесување на оружје не само за Струшко и Охридско туку и за повнатре. Само што при изнесувањето на овие се среќава-

¹⁸⁾ А. Кецаровъ, Из споменитѣ ми по револуционото движение въ Охридско. Сп. „Ил. Илинденъ“, бр. 30, стр. 2-23

ле незгоди зошто трите патишта од Струга биле многу незгодни: едниот што водел за Охрид врвел едино низ турското мало што се соединувало со македонското мало само преку еден мост; другиот кон с. Враништа, а третиот кон Елбасан. Само елбасанскиот пат можел да се заобиколува низ бавчите а другите два биле понезгодни. Заради тоа пренесувањето на оружје било многу рискантно. И покрај сето тоа при купувањето на оружје од Албанците се стигнало до голема дрскост. Секој што имал познат кај Албанците (а секој од Струга имаше такви) во таа работа отишол дотаму како да купувал леб а не оружје; 6—7 души од Струга беа фатиле здраво познанство со Албанци и Турци и оставајќи ја својата приватна работа скитале во лов на оружје. Со Елбасан одамна било заврзано оживено купување на барут и помали пушки¹⁹⁾

Еднаш дојдено оружјето до Подградец, до него блиското село Тушемишта или Струга, после лесно се префрлало на организационата територија. Пред сè и сè беше воспоставена постојана саобраќајна врска меѓу Подградец и Охрид со чунови на кои се пренесуваше оружјето, фишеците и барутот. Охридските чунари: Климе Рилков, Јанко од Елена, Грунчеви, Банцови, Маслови, Кузманови, Томови, Каневчеви, Бакалови, Леон поп Стефанија и други, заедно со своите фамилии, беа потполно предадени на оваа работа како организациони луѓе и бесплатно ја вршеа. По темните ноќи на Охридското Езеро, нивните чунови ги сечаша брановите на езерото со скриено оружје во ругузини, вреќи, кромид и др. работи што под формата на стока ја пренесуваа „кирациите“ чунари од Подградец до Охрид, таман под носот на турската полиција која се наоѓаше над рибарските куќи. Овие бестрашни и смели луѓе на Организацијата беа воспоставиле тајни знаци со светлоста на ламби од куќите или со светлост на кибритени дрвца и без грешки пренесуваа до своите куќи цели товари пушки, фишеци, барут и др. На два-три пати нивните сигнали алармирале на опасност но товарите никогаш не биле упропастени. Околотите чунари се снаоѓале лесно во префрлањето на оружјето во такви случаеви на друго место привремено или по цели ноќи ги возеле чуноите со оружјето додека не ги сместеле скапоцените товари на сигурно место. Еднаш се случило при истоварувањето на пушките, една, во која се задржал куршумот внатре, при незгодното носење да пукне и убие еден вол во блиската просторија каде се складираше пушките. Се заинтересирала и турската полиција но ништо не со открило. Воопшто не било забележано да паднат пушки во

¹⁹⁾ М. Матовъ, Стружанката въ револуционната борба. Сп. „Сборникъ Илинденъ“, 1903—1922, стр. 69—72.

турски раце при пренесувањето, нити пак да стане какво предавство што зборува за цврстината на Организацијата и нејзините луѓе во овој крај. До која мера се одело во тој поглед покажува следниов случај. Рибарот Коста Каневче кој беше со целата своја фамилија, жена Ванѓа, синови и зет смешани во пренесувањето оружје, по препорака на раководството а и со негова согласност ја омажи својата ќерка Елена за Албанецот Коли Тоди во Подградец кој работеше исто така во доставување на оружје преку Подградец. Преку овие женидбени врски се зацврстуваше и осигураваше уште повеќе пренесувањето на оружје. Сличен е случајот со учителот Коста Лештар кој, благодарејќи на своите родбински врски со Коци Спири, шивач по занает од Подградец, инаку достаувач на пушки за Организацијата, успешно ја изврши поверената му мисија од Организацијата да пренесе оружје од Подградец до Охрид. Ке го споминеме уште случајот на Ламбе Арнаудов кој расправа дека терзијата Марко Томче од Подградец преку својот шура Томаќи од Корча набавувал оружје за Организацијата. Од Струга за Охрид го пренесувале оружјето Стефан Милев Биљан со тројца браќа, охридски рибари, на кои, како што спомнавме, тоа им беше занает.

Стасаното оружје преку езеро ретко се држеше насобрано на едно место. Тоа се пренесуваше или во крајните куќи од градот откаде можеа полесно да го земат членовите на Организацијата од самиот град или од блиските села, или пак привремено се складираше во некои куќи. Така во магазинот на Настевци, покрај езерото, се наоѓаше најголемиот склад за оружје во Охрид, потоа во куќата на Паска Пармака, во куќата на Ламбета Блаже, Вета Писинова, Таше Филе и многу други. Ретко има жена во Охрид што не зела учество во пренесувањето на оружје од рибарските куќи, каде масовно доаѓало оружјето, до определени куќи во другиот крај на градот. Пренесувањето низ градот станувало на многу оригинален начин што зборува за снаодливоста на Организацијата и незините членови. Така пушките ги пренесувале скришно жените под подолги фостани, наметнати со пелерини; фишеците во ѓумови за вода, табли (кошари) на глава и др.; револверите во рулци како мали деца направени и други начини. Ова биле најчести начини за пренесување, инаку се одело и подалеку во тој поглед. На пр. се инсценирале по цели свадби или мртвовци при кои искитената и покриена со дебел превез невеста бил некој од бараните од власта војводи а приката — оружјето, односно кај мртвонецот оружјето се наоѓало во мртвечкиот ковчег. Овој изум секако не е практикуван само во Охрид туку и по другите градови низ Македонија. Интересно е кажувањето на Милана Матова за Струга и струшките жени кое не можеме

да го одминеме како неважно зошто тоа илустрира една светла страница од историјата на учеството на жените од охридската револуционерна околија во најопасната работа. Тој пишува: „Жените во некој поглед работеа повеќе и од мажите. Пренесувањето од Струга на пушки, фишеци, четници, писма до блиските села и до Охрид беше, туку речи, исклучиво нивна работа. За пренесување и курирство надвор од Струга жените беа организирани во 6 групи, по 5—6 жени во група, раководени во 1902—1903 и 1904 од Коца Хацова, долгогодишна градска учителка. Десетарки беа: Дола Бамболова, Фанија Бендова, Пара Пацулова, Мара Мечкарова и Мара Китанова. На сам ден Илинден и два дена по него целиот град Струга беше затворен а стружаниите ја слушаа и гледаа борбата во Таш Моруништа. Жените пак од спомнативе групи носеа стално колани со фишеци по два пати, дури и по три пати на ден до Моруишта (40 минути далечина од Струга), пробивајќи си пат низ улиците, Моруишкиот мост, аскерот и башибозукот“.²⁰

Поопширно се задржавме на пренесувањето на оружје и друг материјал од Подградец до Охрид, но во дејствителност од Подградец како база не се носеа само пушки и фишеци во Охрид туку и во други места откаде се снабдуваа попосле селата на пространата охридска револуционерна околија. Најважни, ако не и поважни од охридскиот пункт за растоварување, беа пунктовите меѓу селата Трапезица и Лубаништа, меѓу Трапезица и Елшани—„Гумниште“ и, за Коњско местото „Панцир“. На сите овие пунктови Организацијата си имаше верни луѓе кои го организираа претоварувањето на пристигнатите чунови полни со оружје. Во ова претоварување и понатамошно разнесување на оружето првокласна улога играше охридската чета под раководството на Никола Петров Русински. Преку овие пунктови фактички се изврши наоружувањето на доста оддалечените села на охридскиот револуционерен реон. Главниот фактор во оваа работа, пречекувачот и распределувачот на оружјето, Никола Петров Русински, ни остави драгоцен податоци за тоа каков план имал во наоружувањето на селските организации: „Никогаш не наоружував група села“, пишува тој. „На пример, добив од пунктот 100 пушки од кои има за праќање во четири села на далечина од 40 километра. Најблиските села до каналот не мислев да ги наоружувам туку оставав по каналот каде ќе врвев до најдалечните села во 20 села 40 пушки со по 100 фишеци, а за четирите села ги носев 60-те пушки. И така колку пати пренесував од каналот оружје, блиските села околу каналот ги наоружував

²⁰) М. Матовъ, Стружанката въ револуционната борба, стр. 69—72.

постепено снабдувајќи ги првин најдалечните и така го намалував растојанието меѓу пунктот и последните села постепено. Причината за да го приложувам овој план беше следнава: ако по време на пренесувањето оружје по каналот се судри четата што пренесува со турска потера, малите наоружани селски групи ќе дадат помош, зошто ги предупредував давајќи им го оружјето. Ако пак дојде до провала по каналот, било да виделе туѓи на Организацијата луѓе како растоваруваме оружје, тогаш малите наоружани селски групи од блиските села до нашиот судар или провала можат да пребегнат без да се осети моето отсуство. За такви, обично, одбирав младинци, несврзани со фамилија.²¹

Втор пречекувач на брегот на Охридското Езеро под селото Коњско беше Секула Ристоски. По негово кажување тој го пречекувал оружјето на местото „Габар“ каде му го носел со чун Јанко Рилков. Се случувало приквечер да му донесат од 5—15 пушки и фишеци во вреќи за да може на коњ да ги натовари. Отаде со свои 10—15 луѓе, кои по една, кои по две на рамо, го префрлале оружјето и другиот материјал и го складираше надвор од селото Коњско во местото сидано со камен каде не одел многу свет а се викало „Гојдарица“. Имало моменти кога се насобирале од 80—100 пушки на тоа место.

Вакви привремени скривници и складишта на пушки и оружје имаше, како што спомнавме, освен во градовите Охрид и Струга уште и во селата Вишни и Куратица во охридскиот револуционерен реон.

Организацијата во Охридско имала доста згоден план во давање приоритет на луѓето што треба првин да се снабдат со оружје. Тоа биле куририте и членовите на месните селски организации. Негде им се давале пушките и потполно бесплатно, како на пример на селаните од најбедните села во Охридско: Велестово, Скребатно и др. Исто така и на најсиромашното население во самиот град Охрид.

Снабдувањето со оружје и други материјали беше огромна придобивка за Организацијата. Но оружјето, било од употребата, било од невештото ракување со него, често се расипувало. Имало случаеви кога во онаа психоза на купување контрабандистите претерувале и расипани пушки. Оттука и во револуционерната организација се јави потреба да се поправа оружјето, односно некои делови негови, да се лијат килиња и да се полнат фишеци. И во тој поглед Охридско може да се пофали со создавање на вакви работилници за поправање на оружје. Ваква работилница имало во Охрид во куќата на Паска Пармака, во Месокастро и во

²¹⁾ Никола П. Русински, Спомени (во ракопис) лист 400—401.

Струга. Нарочно се прочуле струшките работилници кои биле отворени уште во 1901 год. и се наоѓале во куќите на Дудуловци. Со приближувањето на Илинденското востание овие работилници биле раширени и во куќата на Дербанови и Карасанови. Нивните раководители биле гордоста на сама Струга и целиот Битолски округ бидејќи биле реткост во другите места. Работата во нив била распределена и, едни од луѓето што работеле во тие работилници ги турале килињата на калап за да им го дадат бараниот нормален облик, други чистеле расипани капсули, трети клавале нови капсули, четврти мереле барут и книги а петти го мачкале фишекот со малку лој и го стегале на менгеме. Истовремено се правеле и колани со реденици за по 50 фишеци. Нив ги шиеле жените од просто платно американ за да може полесно да се пренесуваат готвените фишеци. Работилниците развиле голема активност и секој пазарен ден наместо жито се носеле вреќи со барут и килиња. Производството на фишеци ја достигнало цифрата 1000—2000 дневно во овие работилници пред востанието.²²⁾

Од сите видови оружје само бомби немало во Охридско. Секако тоа е еден недостаток во комплетното наоружување на Охридско. Во недостаток на вистински бомби, Горче Петров раскажува дека „во Охрид бомбите ги правеле од бардиња.“²³⁾

Не секогаш месната револуционерна организација во Охридско била во можност да го откупи пренесуваното оружје од контрабандистите кои барале наеднаш да им се дадат на рака парите инаку не давале на вересија. Бидејќи преку лето била сезоната кога масовно пушки се носеле, се случувало во кусо време да се јави потреба за многу пари, зошто една пушка се плаќала обично по три турски лири. Во 1903 год. цената им се поткачила до 5 турски лири а пред востанието се плаќале и без пазарење, кој колку ќе побара. Имало случки да се продавала пушка и до 10 турски лири. Оттука и маката за пари била катадневна болка на организацијата. Организацијата во Охридско ги црпеше средствата за наоружување, како и секаде, од своите членови кои си го продаваа волот или кравата за да купат пушки, потоа од членски вноски, од наложување извесни даноци ваму таму и од случајно затечени пари при некој отепан зулумција. По кажувањето на Иван Белев, пари се збирале и од честитки на свадби, имендени, роѓавања, крштевања, како и од глоби и од организациони таксени марки. Овој податок за правење организациони таксени марки во

²²⁾ М. Матовъ, цитираната статија стр. 69—72

²³⁾ М. Грашевъ, Интервју съ Г. Петровъ. Сп. „Македонска зора“, год. II бр. 5. стр. 9—13

Охридско го потврди и стариот учител Коста Лештар од Охрид. Ова ќе биде за сега единствен случај во историјата на Македонската револуционерна организација да се употребуваат марки како средство за да се дојде до приходи, нужни за наоружување на населението. Макар што ова нема директна врска со разгледуваната тема сепак ќе спомнеме дека марките биле хектографирани и се лепеле на жалби и молби праќани до Организацијата. Овие марки ги правеле во Охрид учителите Таки поп Стефанов, Анастас Каневче, Коста Лештар и Сандре Пармаков, трговец. Биле од по еден грош, еден турски черек, од 5 гроша, 10 гроша и 20 гроша. Имале лев во средината со натпис „Автономна Македонија“. На молба без таква таксена марка не ѝ давале од во Организацијата. Најодзади, се случувало кога самите жени во Охридско, чувствувајќи ја нуждата од пари за да ја помогнат Организацијата и самите си ги давале своите скапи накити и ѓердани.²⁴⁾

Наоѓајќи се во вакваа тешка парична криза, Никола Петров Русински често пати прибегнувал до опити кај побогатите луѓе во Охридско и Струшко да моли пари на заем, но овие откажувале. Во еден случај тој испратил луѓе дури до Ресенско и Демирхисарско, надвор од охридскиот реон, молејќи ги раководствата на овие реони да дојдат ако имаат пари за да си купат оружје од Охридско. Благодарейќи на сето ова ресенското и демирхисарското раководство успеале да се снабдат со пушки од Охридско. Самиот ресенски војвода Славејко Арсов со 15 души четници и 20 селани слегол до охридското село Коњско од каде кренал 50 пушки а на крушовчаните од демирхисарскиот револуционерен реон им однесле самите четници од Охридско 100 пушки и им ги предале над с. Брежани во местото „Стара куќа“. Ова снабдување со оружје не само на Охридско, туку и другите реони надвор од Охридско, продолжило и натаму.

Сé до 20. VI. 1902 год., до кога бил Никола Петров Русински војвода на охридската чета, низ рацете му поминале 1780 пушки од кои само спомнатите 150 отишле во други реони а останатите се задржале во охридскиот. Оваа приближна цифра ја добиваме и од друго место. Кога на Смилевскиот конгрес (од 1-7 мај по нов стил 1903 год.) се поднесуваа извештаи за оружаната спрема, охридскиот револуционерен реон беше најподготвен од сите а делегатот Христо Узунов изјавил дека реонот располага со 1500 пушки. Од Смилевскиот конгрес до денот на самото востание беа набавени уште 1000 други пушки а „за донаоружувањето на некои од другите реони (од Битолскиот револу-

²⁴⁾ Ив. Бџлевъ, Поява и развитие на револуционерното движење во Македонија. Сп. „Ил. Илинденъ“ бр. 26, стр. 15

ционерен округ б. м) најголема улога изигра Охридско. Таму носењето оружје не сопре до самото започнување на востанието²⁵⁾ Но од овој факт дека охридскиот револуционерен реон беше најнаоружен не треба да се мисли дека неговото раководство сметаше оти треба да се крева востание. Тоа се уште се колебаше и настојуваше да се одложи востанието правилно преценувајќи дека е далеку од тоа целиот народ да е вооружен за да се крева. Спомнавме дека Охридско не располагаше со бомби, со пушки манлихерки што воопшто ги немаше, како и со опитни војнички раководци кои да го научат населението како да ракува со оружјето. По одењето на Никола Петров Русински само една недела се позаврте Тома Давидов, офицерот што требаше да го обучи Охридско, но брзо загина во борба со турскиот аскер. И други разлози го тераа Охридско да не се определува за востание. Соседството со албанското муслиманско население како и малубројноста во некои краишта на македонско население во однос на муслиманство, ги тераше раководителите на Охридско реално да гледаат на таа работа и во врска со сето тоа да си го определуваат и својот став. Но, главното раководство на Битолскиот округ не ги уважи овие разлози и го фрли и Охридско во огонот на востанието ветувајќи му пред тоа дека ќе му достави бомби, манлихерки и способни војнички раководители. Само за Дримколот се направи искључок бидејќи и стружаните го молеа Главниот штаб да се запази овој крај како најблизок до компактното албанско население. И оваа одлука на Штабот за Дримколот дојде едвам на една недела пред самото Илинденско востание. Затоа и стружаните развија голема активност за да го пренесат сето излишно оружје (а такво имало доста) од Дримколот кон Малесијата и Мешеишта и да приготват и испратат што побрго таму каде би се јавила најголема нужда. Имало за пренесување повеќе од 20000 килиња, неколку вреки со барут и сума кутии со ебзи. (капсули).²⁶⁾

Охридско стана масовно во Илинденското востание; нарочно Горна и Долна Дебарца. Макар да беше најмногу снабдено со оружје, сепак далеку беше од тоа да може целиот станат народ да биде наоружан со оружје. На тоа не упатува и изјавата на еден од охридските војводи, Петре Чаулеу, која е кратка и категорична: „Јас бев војвода на Мешеишката чета во која имав: 8 души со пушки „Гра“, 17 со систем „мартин“ но правени во Тетово, 3 со руски бердани, 82 со кременки и капсули, 76 со секири и 21 со

²⁵⁾ Хр. Сиљановъ, Освободителниѣ борби на Македонија. Т. I стр. 272

²⁶⁾ М. Матовъ, Цитираната статија стр. 69—72

коси“.²⁷⁾ Значи, скоро половината беа без пушки во една чета. Исто така и по другите места беше скоро вакво положение. Диме Буцаков од блиското село до Охрид Велгошти кажува дека во востанието излегол со секира да се бори а да ли само еден Диме Буцаков беше?

Меѓу кренатите околии охридската имаше најтрагична судбина. Во неа станаа 31 битка со турскиот аскер во кои загинаа 118 востаници. Никаде не беа поголем број села изгорени, стока оплачкана, луѓе распркани одколку во Охридско. И сепак до последниот момент луѓето мислеа на оружјето и, знаејќи ја неговата цена, сакаа да го запазат. Милан Гагов од Струга, знаменосец на една чета, раскажува дека по востанието пушките не ги предале на Турците туку ги собрале и од Вевчани ги складирале во старата скривница и склад во с. Вишни при стариот павач дедо Насто. Исто така стариот илинденец Димитар Георгиев ’Ржанец раскажува дека по востанието оружјето го скриле в планина а нешто оставиле по селата, но најголемиот дел од оружјето паднало во турски раце.

Сјајниот период во наоружувањето на охридските револуционери се прекина по востанието. Ни чунарите ниту пак другите смешани во снабдувањето со оружје не го продолжија напорното но славно и полно со големи надежди дело околу оспособувањето на Организацијата со оружје. Оставена од своето раководно тело, од кое најголем дел побегна во Бугарија и разбиена во востанието, Организацијата во Охридско требаше одново да ги воспоставува раскинатите врски, да ги запазува остатоците од скриеното оружје, да вдахнува нови сили во своите членови, но сега при многу полоши услови одколку пред Илинденското востание. Сепак не отиде се во неврат. Долгогодишниот опит во изнаоѓањето патишта, начини и средства да се снабдува Организацијата со оружје, да го поправа и дури сосем ново да прави, сето ова, спечалено со толку маки, пот и крв, си остана како позитивно наследство на илинденските генерации.

Снабдувањето на Охридско со оружје неразделно е поврзано со успонот на Македонската револуционерна организација во нејзиното организационо и идејно јакнење. Тоа е израз на нејзината сила и моќ, на нејзиниот стремеж и стрмен пат кон Илинденското востание. Стоејќи цврсто на принципите што ги постави Гоце Делчев по однос на самооружувањето и потпирање на свои сопствени сили, ползувајќи ги сите можности што ѝ ги даваше географската положба со близоста до албанското население, одлично

²⁷⁾ П. Чаулев, Пјрвиот устрем. Сп. „Сборник Илинден“, 1903—1921, Софија, 1921 Стр. 81

служејќи се со езерото и водните патишта по него и мобилизирајќи го сето машко и женско население од Охридско, раководството на Охридската револуционерна организација успеа да го оспособи народот од својата околина најдобро од сите околии во Македонија и да ги изведе познатите крвави но славни борби во Горна и Долна Дебарца.

Lj. Lape

FOURNITURE D'ARMES AUX REVOLUTIONNAIRES D'OHRIID AVANT L'INSURRECTION D'ILINDEN

(Résumé)

Pour l'Organisation macédonienne révolutionnaire, organisée à Thessalonique en 1893, qui avait pour but de libérer le peuple macédonien du joug turc à l'aide d'une révolution, le problème de fourniture d'armes était le plus important et elle le résolut vite et habilement. Envoyant ses délégués illégaux dans les pays voisins: la Bulgarie, la Grèce, l'Organisation réussit à découvrir des voies secrètes pour se procurer des armes. Le plus habile organisateur de ces voies était le jeune instituteur Goce Delčev, chef et idéologue de L'Organisation révolutionnaire macédonienne.

L'Organisation s'intéressait, d'abord, de la fabrication des bombes. Dans ce but fut envoyé en Belgique l'autre chef de l'Organisation, Dame Gruev, pour apprendre à manipuler la dynamite. À l'aide de techniciens étrangers et indigènes, l'Organisation réussit à organiser des bomberies, d'abord dans la zone frontière de Bulgarie, dans le village Sabler (département de Kustendil) et ensuite à l'intérieur de la Macédoine, dans les villages: Dedino (district de Radoviš) et Smrdeš (district de Kostur), ainsi qu'à Bitola et Prilep.

Parallèlement avec la fabrication des bombes l'Organisation se procurait des fusils. Elle les achetait avec l'argent qui lui appartenait, au prix de 3—5 livres turques d'or, pièce, et les transportait de divers moyens, bien camouflés, pendant le jour ou la nuit. On transportait les fusils par les voies de Bulgarie, Grèce, Roumanie, Serbie et Autriche-Hongrie. Mais, en même temps, l'Organisation réussissait, à l'aide de personnes confiantes d'origine turque ou albanaise, à acheter des fusils dans le territoire même où elle était répandue. Bien sûr, l'Organisation était souvent obligée, pour se procurer des fusils, de les arracher des mains des autorités turques.

En dehors de la fourniture d'armes l'Organisation avait réussi à former aussi des ateliers illégaux pour la réparation des armes abîmées par l'usage ou parce qu'elles étaient mal cachées. Aussi, elle construisit des moules spéciaux pour fabriquer des balles. Bientôt, les paysans mêmes apprirent à fabriquer des balles et ce savoir-faire le répandirent dans toute la Macédoine.

Entre tous les districts révolutionnaires ce fut celui d'Ohrid qui réussit à se procurer des armes de la manière la plus complète et la plus rapide. Bien qu'il se trouvait en contact direct avec la population albanaise et turque, étant le district frontière de l'Organisation, ses chefs réussirent assez habilement à profiter de cette situation spéciale. S'at-

tachant aux principes fondamentaux de l'Organisation et les appliquant avec justice à l'égard de la question de ses membres, les révolutionnaires d'Ohrid ont dirigé leur attention non seulement à recruter des membres entre les macédoniens, mais aussi entre les pauvres masses albanaises, turques et valaques. A cela avait beaucoup contribué le socialiste Nikola Petrov Rusinski, qui étant à la tête d'un détachement qui s'occupait de l'agitation et de l'organisation des masses, avait fortifié les réseaux révolutionnaires, ouvert des voies, par lesquelles on fournissait d'armes le district d'Ohrid de 1901—1902. On transportait ces armes, en plus grande quantité, par les voies de Grèce et d'Albanie. Le lac d'Ohrid était exploité comme une voie hydraulique parfaite et les pêcheurs d'Ohrid et de Struga servaient de médiateurs dans le transport des armes d'une région à l'autre. Les centres les plus importants, où on transportait les armes, étaient Podgradec, dans le Sud, puis Struga, Ohrid, le village Kojnsko et d'autres endroits sur le bord du lac d'Ohrid. Les armes étaient envoyées de là dans tout le district d'Ohrid et même deux fois elles furent cédées aux districts voisins révolutionnaires. Jusqu'à l'insurrection d'Illinden, les révolutionnaires du district d'Ohrid disposaient d'environ 3000 fusils, de plusieurs milliers de balles et de poudre. Entre autre ce fut une des causes que l'insurrection d'Illinden fût si forte dans ce district.

La fourniture d'armes au district d'Ohrid est indivisiblement liée avec l'élévation de l'Organisation macédonienne révolutionnaire dans son renforcement au point de vue organisatrice, idéologique et politique. Elle est l'expression de sa force et de sa puissance, de son aspiration vers l'insurrection d'Illinden. S'attachant fortement aux principes posés par Goce Delčev, qu'il faut s'armer de ses propres forces et ne s'appuyer que sur soi-même; profitant de tous les moyens que donnaient la situation géographique et le voisinage de la population albanaise, se servant excellemment du lac d'Ohrid et de ses voies hydrauliques; mobilisant les hommes et les femmes; les révolutionnaires d'Ohrid réussirent à fournir en armes leur district mieux que tous les autres districts de Macédoine et à exécuter l'épopée glorieuse d'Illinden de 1903.
